

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม ประสบการณ์ที่ได้รับจากประเทศที่พัฒนาแล้วสะท้อนภาพให้เห็นว่า พื้นฐานการศึกษาของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ ในระยะหลังนักการศึกษาจึงได้ให้ความสนใจในแนวคิดที่ว่า การศึกษาของคนเราควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาไม่ได้เริ่มต้นและสิ้นสุดที่การศึกษาในโรงเรียน แต่หากครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ที่ได้รับตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงการศึกษาหรือการเรียนรู้ในช่วงสุดท้ายของชีวิต ซึ่งรวมเอาทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการเข้าไว้ด้วยกัน การศึกษาตลอดชีวิตจึงจำเป็นสำหรับคนทุกคนและทุกวัย เพื่อให้แต่ละบุคคลได้พัฒนาเต็มตามขีดความสามารถของตน และเพื่อให้รู้จักใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมที่อาศัยอยู่ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ก็ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพพลเมืองไทย ให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคมได้ โดยให้มีการประสานสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานวิชาการควบคู่กับวิชาชีพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน , 2527) การจัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตจึงต้องมีการวางแผนและจัดโครงสร้างอย่างเป็นระบบ เพื่อเปิดโอกาสแก่ประชาชนทุกคนที่จะมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างทั่วถึง

จากแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าว ทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเริ่มมีบทบาทสำคัญ เนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถทำหน้าที่ให้การศึกษาได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพ ในประเทศไทยการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีมานานแล้ว แต่ในสมัยก่อนนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังไม่เป็นระบบ และยังไม่มีการเห็นความสำคัญหรือเห็นว่าเป็นการศึกษาประเภทหนึ่ง งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนเริ่มแพร่หลาย และเด่นชัดในระบบการศึกษาประเภทหนึ่ง ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระยะนี้ สืบเนื่องจากความจำเป็นในการเร่งรัดพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ แต่ในขณะนั้นประเทศไทยมีผู้ไม่รู้หนังสืออยู่เป็นจำนวนมากอันเป็นอุปสรรคหนึ่งของการพัฒนาประเทศ การศึกษานอกระบบโรงเรียนในระยะแรกจึงเน้นหนักในกิจกรรมการสอนเพื่อการอ่านออก เขียนได้สำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพของประชาชนเป็นเบื้องต้น แต่ในระยะต่อมาแม้จะมีการรณรงค์การสอนหนังสือผู้ใหญ่ออกมาแล้วก็ตาม ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาในเรื่องของความยากจน และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้นได้ กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายประเภท หลายลักษณะจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในด้านกลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังได้ขยายกว้างขวางครอบคลุมถึงกลุ่มประชาชนต่าง ๆ ทั่วไปมากยิ่งขึ้น จากกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือเพียงกลุ่มเดียวมาเป็นบุคคลภายนอกโรงเรียนทั้งหมด นอกจากนี้บทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมิได้จำกัด เฉพาะหน่วยงานทางการศึกษาโดยตรงเท่านั้น จากยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศแบบผสมผสาน (Integrated Development) ปัจจุบันจึงมีหน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนจำนวนมากที่จัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่ประชาชน

ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน พบว่ามีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลวในหลายกิจกรรม โครงการ (ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์, มปป.) ปัญหาพื้นฐานของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนสะท้อนออกมาจากสภาพการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ปัญหาด้านปริมาณผู้รับบริการน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มเป้าหมายที่ควรได้รับบริการ ผู้รับบริการส่วนใหญ่ยังเป็นผู้ที่อยู่

เมืองหรือพื้นที่ที่พัฒนาแล้วซึ่งมีโอกาสกว่าคนชนบท คนยากจน และผู้ขาดโอกาสหรือมีโอกาสน้อย จากบริการต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงแต่ด้านการศึกษาเท่านั้น มีแนวโน้มในเรื่องความเหลื่อมล้ำค่าสูง ในโอกาสรับบริการทางสังคมอื่น ๆ ด้วย พื้นที่ในการจัดการศึกษายังคงเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนามา ระดับหนึ่งแล้ว ในขณะที่พื้นที่ล้าหลังยังถูกละเลย และมีความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน อันเกิดจากการขาดการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน นอกจากนี้บริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดบางครั้งไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนอีกด้วย ซึ่งพอจะวิเคราะห์ถึงสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อ ปัญหาดังกล่าว คือ ปัญหาการขาดนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจน ขาดการวางแผนและการ บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ (กรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน, 2529)

ในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและการบริหารไม่ว่าในวงกว้างใด ๆ ก็ตาม เป็นที่ยอมรับแล้วว่าระบบข้อมูลสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2526) ข้อมูลและสารสนเทศเปรียบเสมือนเส้นเลือดของระบบการดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ในการบริหารในองค์กร มีประโยชน์ในการควบคุมการวางแผน การกำหนดนโยบายตลอดจนเป็น เครื่องช่วยตัดสินใจในฐานะเป็นตัวชี้ หรือตัวบ่งบอกให้เห็นแนวทางที่จะเลือกดำเนินการให้บรรลุ เป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530)

งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากมีลักษณะที่หลากหลายทั้งในรูปแบบ วิทยากร หลักสูตร ตลอดจนหน่วยงานที่จัดกิจกรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยระบบสารสนเทศในการดำเนินการดังกล่าว ปัจจุบันมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบ วิทยาลัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพของคนในประเทศหลายหน่วยงานได้พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานของตน เช่น ศูนย์ประสานงานและปฏิบัติการของระบบสารสนเทศเพื่อการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้พัฒนาค้นคว้าข้อมูลผลผลิตของ ระบบการศึกษา เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาการศึกษาของชาติ สถาบันประมวลผลข้อมูลเพื่อ การศึกษาและพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งประสานงานกับศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่ง

ชาติ ได้จัดทำระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบททั่วประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ก็ได้มีการกำหนดนโยบายพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา ซึ่งไม่เคยปรากฏในแผนพัฒนาฉบับใด ๆ มาก่อนโดยมีนโยบายเร่งพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชน และทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค (แสง บินมณี, 2534) ในส่วนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของระบบข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะอันหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบ วิธีการ หลักสูตรและกลุ่มเป้าหมายที่จะให้บริการตลอดจนหน่วยงานที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงจำเป็นต้องอาศัยระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) จึงมีการกำหนดนโยบายเร่งปรับปรุง พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศพร้อม ๆ กับการวางแผน การวิจัย การนิเทศ ติดตาม ประเมินผลงานการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้สามารถนำข้อมูลสารสนเทศเหล่านี้มาใช้ในการวางแผนการจัดกิจกรรมและพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้มีการพัฒนาระบบสารสนเทศในทุกระดับ ทุกภูมิภาค (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2534)

ระบบสารสนเทศทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในปัจจุบันพบว่า ยังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นข้อมูลสารสนเทศที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำในลักษณะการกระจาย ต่างกำหนดลักษณะข้อมูลเฉพาะของตน ขาดบูรณาการและมีการซ้ำซ้อนในการจัดเก็บและใช้ประโยชน์ การจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศในระดับล่างยังคงดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง ซึ่งทำให้ขาดความสมบูรณ์ในระบบข้อมูลรวม นอกจากนี้ข้อมูลส่วนใหญ่จัดทำในลักษณะข้อมูลพื้นฐาน (Baseline Data) ในเชิงปริมาณที่แสดงรายละเอียดมากเกินไปจนไม่อาจสรุปภาพรวมของระบบหรือปัญหาได้อย่างชัดเจน (สุรพล กาญจนะจิตรา, 2530)

ในระบบสารสนเทศ นอกเหนือจากข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลทั่วไปที่จะนำไปใช้ในการวางแผน การกำหนดทิศทางเลือก การตัดสินใจและการบริหารแล้ว ยังคงต้องการสิ่งที่สามารถวินิจฉัยและ ช่วยชี้สภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนปัญหาอุปสรรคได้อย่างถูกต้องแม่นยำ สิ่งที่แสดงสภาพหรือ ช่วยชี้สภาพและปัญหา นั่นคือ ตัวชี้หรือตัวบ่งชี้ ตัวบ่งชี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ผ่านการจัดกระทำหรือ เปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการช่วยชี้ปัญหาต่าง ๆ นั้นเอง ในการจัดการศึกษานอก ระบบโรงเรียน ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องทราบสภาพที่เป็นจริงเพื่อใช้เป็นแนวทางในการ วางแผนและบริหารกิจกรรม ฉะนั้นตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสำคัญและ จำเป็นด้วยเหตุดังกล่าว และจากการที่ระบบการศึกษาถูกแบ่งย่อยออกไปจากระดับชาติลงไปสู่ ระดับภูมิภาคและจังหวัด ซึ่งเป็นความพยายามในอันที่จะกระจายอำนาจในการบริหารและการ วางแผนการศึกษาจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่น ทำให้การจัดทำตัวบ่งชี้ที่ใช้ข้อมูลในระดับภาค จังหวัดและส่วนย่อยลงไปมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากการวิเคราะห์ในระดับย่อยจะชี้ผลได้ชัดเจน ถูกต้องกว่าการวิเคราะห์ในระดับชาติเป็นส่วนรวม

จากการศึกษาการจัดทำและพัฒนาตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเท่าที่ผ่าน มาพบว่าส่วนใหญ่จัดทำและพัฒนาตัวบ่งชี้ในระดับชาติ คือ ในปี พ.ศ. 2529 สำนักงานคณะกรรมการ การการศึกษาแห่งชาติได้สร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ทางการศึกษาขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นตัวบ่ง ชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ก็ได้นำตัวบ่งชี้เดิมเหล่านั้นมา ทบทวนปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2530 และปี พ.ศ. 2535 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดทำตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการติดตาม ประเมินผลกิจกรรมตามนโยบายของแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) และระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ตามลำดับ และเป็นที่น่าสังเกต ว่าไม่ค่อยมีการจัดสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนในระดับย่อย (ระดับภาค จังหวัด, อาเภอ, หมู่บ้าน) มากนักทั้ง ๆ ที่มีข้อมูลในระดับนี้เพียงพอและเป็นฐานของตัว บ่งชี้ในระดับชาติ ผู้วิจัยพบว่าตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกโรงเรียนในระดับย่อยที่มีการ จัดทำเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบตัวบ่งชี้ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ) ซึ่งใช้วัดระดับการพัฒนา

คุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกด้านมิใช่ด้านการศึกษาโดยเฉพาะ ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นและความสำคัญที่จะจัดสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน รวมทั้งการนำชุดตัวบ่งชี้ที่ได้ไปประเมินสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้าน ตามเกณฑ์ชี้วัดสภาพที่ผู้วิจัยสร้างหรือกำหนด โดยเลือกหมู่บ้านห้วยกองเลาะ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในระดับหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 หรือหมู่บ้านล้ำหลัง และหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 หรือหมู่บ้านก้าวหน้า ของตำบลป่าพูล อำเภอบ้านไช้ จังหวัดลำพูน มาเป็นหมู่บ้านศึกษาในการนำตัวบ่งชี้มาทดลองใช้ การเลือกหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนมาเป็นหมู่บ้านทดลอง เนื่องจากผู้วิจัยตั้งเกณฑ์ไว้ว่าให้เป็นจังหวัดที่มีโครงการ และกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน อันเป็นกิจกรรมปกติที่หน่วยงานระดับจังหวัดของกรมการศึกษานอกโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง ไม่มีโครงการหรือกิจกรรมพิเศษมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในเกณฑ์นี้ นอกจากนี้จังหวัดลำพูนยังมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ตั้งของเขตนครอุตสาหกรรมภาคเหนือ ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ความ เป็นอยู่ของประชาชนอย่างมาก การนำตัวบ่งชี้ไปใช้ในการช่วยชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนใน 2 หมู่บ้านดังกล่าว จะเป็นตัวอย่างในการนำตัวบ่งชี้ไปใช้ในหมู่บ้านอื่น ๆ ใน จังหวัดลำพูนและจังหวัดอื่น ๆ เพื่อประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้และ เกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน ดังนี้

1. สร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้และ เกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน
2. ประเมินประสิทธิภาพตัวบ่งชี้และ เกณฑ์ชี้วัดและทดลองประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการจัดสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ รวมทั้งเกณฑ์ชี้วัดค่าตัวบ่งชี้ที่จะนำไปใช้ประเมินสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน โดยนำตัวบ่งชี้ที่มีอยู่แล้วมาวิเคราะห์และปรับปรุงแก้ไขความเหมาะสม และจัดสร้างตัวบ่งชี้ใหม่ที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็นสำหรับการชี้สภาพและปัญหาทางการศึกษานอกโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน โดยแบ่งประเภทตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานและต่อเนื่อง ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ตัวบ่งชี้สภาพด้านบริการข่าวสารข้อมูล ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อสุขภาพ การปรับปรุงชีวิตในครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพและการเมืองการปกครองและตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อศิลปะ วัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคคล

2. เกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ใช้เกณฑ์ในลักษณะที่เป็นเกณฑ์มาตรฐาน (Criterion) โดยอาศัยเกณฑ์หรือมาตรฐานที่เกี่ยวข้องที่มีการจัดทำไว้และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และผู้วิจัยสร้างหรือกำหนดเกณฑ์สำหรับตัวบ่งชี้บางตัวที่ไม่มีเกณฑ์หรือมาตรฐานใด ๆ ระบุไว้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลหรือตัวแปรในหมู่บ้าน เพื่อนำมาใช้ในการจัดทำตัวบ่งชี้ของหมู่บ้านทดลอง 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน ตำบลป่าพูล อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน จะเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านและแบบสัมภาษณ์สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในครัวเรือนโดยให้หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้ที่หัวหน้าครัวเรือนมอบหมายเป็นผู้ให้สัมภาษณ์แทนสมาชิกในครัวเรือนของตน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นเป็นชุดตัวบ่งชี้ที่ชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านโดยทั่วไป แต่ในบางหมู่บ้านอาจจะมีลักษณะหรือสภาพ

พิเศษเฉพาะที่แตกต่างนอกเหนือจากหมู่บ้านทั่วไป ฉะนั้นในการนำตัวบ่งชี้ไปจัดทำในสภาพจริง อาจจะมีข้อมูลหรือตัวแปรที่สามารถกำหนดเป็นตัวบ่งชี้ใหม่ได้ นอกเหนือจากตัวบ่งชี้ที่ผู้วิจัยจัดสร้างและพัฒนาขึ้น

2. เกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น สามารถวัดค่าของตัวบ่งชี้ได้ในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อสภาพนั้น ๆ เปลี่ยนไป เกณฑ์ย่อมเปลี่ยนแปลง เลื่อนไหล ไปได้ตามสภาพของระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลของประชากรในครัวเรือน ซึ่งให้หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้ที่หัวหน้าครัวเรือนมอบหมายเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถให้ข้อมูลจริงที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในครัวเรือนของคนได้ครบถ้วน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นกิจกรรมการให้การศึกษาทุกประเภท นอกเหนือจากกิจกรรมการศึกษาในโรงเรียนปกติ โดยแบ่งประเภทการให้การศึกษาเป็น 6 ประเภท คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานและต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถพื้นฐานทางวิชาการอันจะนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ตลอดจนมีความรู้และแนวทางในการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถในระดับสูงอย่างต่อเนื่องต่อไป กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีขั้นพื้นฐาน การศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา การศึกษาต่อเนื่องระดับต่าง ๆ เป็นต้น

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพตามความต้องการในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรมและหัตถกรรม เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์

การใช้และซ่อมเครื่องยนต์ การบัญชี การบริหารธุรกิจ การจักสาน การถักทอ ช่างโลหะ ช่างไฟฟ้า การประกอบอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

3. การบริการข่าวสารข้อมูล เป็นกิจกรรมให้บริการด้านข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทันเหตุการณ์และเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชน กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ กิจกรรมการจัดห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ห้องสมุดประชาชนตำบล ที่อ่านหนังสือและแหล่งความรู้ประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายประจำหมู่บ้านหรือชุมชน ห้องสมุดเคลื่อนที่ หน่วยโสตทัศนศึกษา วิทยุ-โทรทัศน์เพื่อการศึกษา ตลอดจนหนังสือ วารสารและสิ่งพิมพ์เผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น

4. การศึกษาเพื่อสุขภาพ การปรับปรุงชีวิต ความเป็นอยู่ในครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มุ่งให้ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและการปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย การพัฒนาคุณภาพชีวิตส่วนบุคคล ของครอบครัว รวมทั้งชุมชน ตลอดจนดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน กิจกรรมประเภทนี้ เช่น การให้ความรู้เรื่องการป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บสุขภาพอนามัย โภชนาการหรือโภชนาการศึกษา สวัสดิศึกษา การอนามัยแม่และเด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านและชุมชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว การวางแผนครอบครัว เป็นต้น

5. การศึกษาเพื่อสันติภาพและการเมืองการปกครอง เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มุ่งให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ มีเจตคติและการปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับการเสริมสร้างภาวะความสงบสุขในครอบครัวและสังคม รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในโครงสร้าง กลไก กระบวนการในการดำรงชีวิตภายในครอบครัวและสังคมภายนอก กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมการสร้างควมสงบเรียบร้อยและความมั่นคงในชุมชนและชาติ ความรู้ความเข้าใจในการปกครองระดับต่าง ๆ องค์การประชาชน การใช้สิทธิและหน้าที่ในกระบวนการทางสังคม เช่น กิจกรรมสาธารณะ การเสียภาษีอากร การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

6. การศึกษาเพื่อศิลป วัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคคล เป็นกิจกรรมการศึกษาเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและการปฏิบัติที่ถูกต้องในการสืบทอด เสริม

สร้างงานศิลป์ ตลอดจนวิถีการดำรงชีวิต แนวทาง ข้อประพฤติปฏิบัติที่ดำรงในสังคม รวมทั้ง กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของประชาชน ได้แก่ กิจกรรมงานศิลป์ การส่งเสริมงานประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น นันทนาการ การส่งเสริมการ ใช้เวลาว่างหรืองานอดิเรก เช่น นาฏศิลป์การละคร การดนตรี การพักผ่อน การกีฬา เป็นต้น

ตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน หมายถึง สิ่งชี้หรือ แสดงสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน ซึ่งแสดงออกมาเป็นปริมาณตัวเลขร้อยละและจำนวนต่าง ๆ ในรูปของสัดส่วน อัตราและอัตราส่วน โดยแบ่งกลุ่มตัวบ่งชี้ตาม ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน 6 ประเภทดังกล่าวข้างต้น เพื่อประโยชน์แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและการบริหารการศึกษานอกโรงเรียน

เกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน หมายถึง สิ่งที่เป็น ข้อกำหนดหรือข้อตัดสินค่าที่เป็นปริมาณเป้าหมายของสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ตัวบ่งชี้ได้บ่งชี้ โดยเป็นเกณฑ์ในลักษณะเกณฑ์มาตรฐาน (Criterion) ซึ่งจะแสดง ในรูปของร้อยละและอัตราส่วน

ครัวเรือน หมายถึง ครัวเรือนที่ประกอบด้วยบุคคลเดี่ยว หรือครัวเรือนที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป อยู่รวมกันในบ้านเดียวกันและร่วมในการจัดหา ใช้สิ่งอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่ การครองชีพร่วมกัน

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึง บุคคลที่อาศัยในครัวเรือนและเป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดในการ ดูแล ปกครองสมาชิกโดยได้รับการยกย่องยอมรับจากสมาชิกให้เป็นหัวหน้าและผู้ทำงานหาเลี้ยง ให้ความอุปถัมภ์ในเชิง เศรษฐกิจแก่สมาชิกตลอดจนป้องกันสวัสดิภาพของสมาชิกด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. มีชุดตัวบ่งชี้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การบริหาร การศึกษานอกโรงเรียนในระดับหมู่บ้านและระดับต่าง ๆ ต่อไป
2. มีแนวทางและเครื่องมือในการจัดทำตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน
3. มีแนวทางและเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษา และประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับหมู่บ้าน เพื่อกำหนดหรือจำแนกระดับปัญหาหรือระดับการพัฒนาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน ซึ่งจะ เป็นข้อมูลนำไปสู่การจัดลำดับความเร่งด่วนหรือความจำเป็นในการพัฒนาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านต่าง ๆ ต่อไป